

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Andrea Pártlová

Evropská referenda a Švédské království

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Andrea Pártlová**

Vedoucí práce: **PhDr. Zuzana Kasáková, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

PÁRTLOVÁ, Andrea. *Evropská referenda a Švédské království*. Praha, 2012, 47. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Zuzana Kasáková, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce „Evropská referenda a Švédské království“ pojednává o specifickém vztahu Švédska k evropské integraci. Časové vymezení sahá od druhé poloviny 20. století až do roku 2009, kdy bylo Švédsko podruhé v pozici předsednické země EU. Snažím se pojmenovat hodnoty uznávané švédskou společností za tradiční a zachytit proměny, kterými v době po skončení studenoválečného konfliktu v kontextu s postupujícím procesem přibližování Švédska k Evropskému společenství prošly. Analýzou historických, sociálních a politických faktorů, které ovlivnily výsledky obou evropských referend, které ve Švédsku proběhly v tomto dynamickém období, se dostávám k odpovědím na následující otázky: zda je švédská společnost přesvědčena o tom, že je pro ni členství v EU výhodné a z čeho pramení ambivalentní přístup švédské veřejnosti k Unii.

První část je věnována obecnému popisu lidových hlasování a evropským referendům. V další části je představena švédská legislativní úprava institutu referenda a složení tamní politické scény. Ve třetí části pak analyzuji obě referenda, abych následně poukázala na dopady, které měl přístup do evropského společenství na švédskou politiku a společnost. V závěru priority, které se snaží švédská reprezentace v EU prosadit a formu tohoto úsilí.

Abstract

Bachelor thesis „European Referendums and the Kingdom of Sweden“ deals with the specific relationship of Sweden towards the process of the European integration. Time frame extends from the second half of the 20th century until 2009. I aim to name the values recognized as traditional by the Swedish society and to depict the changes they

went through during the post cold war period. Through the analysis of historical, social and political factors that influenced the results of both European referendums that took place in Sweden in this dynamic period I get to answers to the following questions: whether the Swedish society is persuaded that the membership of its country in the European Union is advantageous for it and what is the reason for its ambivalent view of the EU.

Klíčová slova

evropská integrace, Švédsko, přímá demokracie, veřejné mínění

Keywords

European integration, Sweden, direct democracy, public opinion

Rozsah práce: 63 042 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2012

Andrea Pártlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Zuzaně Kasákové, Ph.D. především za trpělivost, projevenou ochotu a užitečné připomínky, které mi pomohly tuto práci dokončit. Dále bych chtěla poděkovat za podporu své rodině a přátelům.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Andrea Pártlová

E-mail:

andrea.partlova@seznam.cz

Semestr:

ZS

Akademický rok:

2010/2011

Název práce:

Evropská referenda a Švédské království

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

ZS 2011/2012

Vedoucí bakalářského semináře:

do. PhDr. Michal Kubát PhD.

Vedoucí práce (není povinné):

PhDr. Zuzana Kasáková, Ph.D.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Toto téma jsem si zvolila v návaznosti na velkou seminární práci, ve které jsem se podobnou problematikou zabývala. Chtěla bych rozšířit spektrum použitých zdrojů, a tím obohatit dosavadní obsah o nové kapitoly, a také se více zaměřit na referenda jako taková. Jako třetí jazyk jsem si zvolila švédštinu, a proto bych ji ráda při práci na své bakalářské práci konstruktivním způsobem využila.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem mé bakalářské práce je vytyčit základní rysy spojující evropská referenda. Na základě takového podkladu pak budu dále rozvíjet a specifikovat charakteristiky dosavadních švédských referend, která se týkala evropských záležitostí (vstup do ES, přijetí společné evropské měny). Výsledkem by měla být případová studie, která se při využití prvků komparace zaměří na evropská referenda ve švédském prostředí.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Evropská referenda se objevují v členských státech od 2. poloviny 20. století a

zaujímají v nich zvláštní postavení. Jejich organizace závisí z velké části na historické, kulturní a politické tradici jednotlivých zemí. Občané se v nich vyjadřují k otázkám, které se vztahují k různým fázím integrace země do struktur Evropského společenství. Jejich výstupy jsou poznamenány organizovanou kampaní obou názorových pólů, které se snaží občany přesvědčit o pravdivosti svých tvrzení. Průběh a podmínky referend se odvíjí od platné legislativy každé země. Institut referenda nelze brát za ukazatele vyspělosti demokracie. Přesto odráží vůli občanů k chystaným zásadním změnám v postavení jejich vlasti. Rozlišujeme několik druhů referend podle toho, do jaké míry je politická reprezentace vázána jejich výsledky.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

První část své bakalářské práce bych chtěla věnovat samotnému institutu evropského referenda. V tomto případě můžeme vysledovat společná obecná pravidla, kterými se tento proces řídí a která dále využiji v druhé části své práce. Jednotlivé fáze přípravy (rozhodnutí o konání referenda v dané věci, stanovení data, formulace otázky, kampaň), průběh (volební účast) a následná analýza výsledků jsou ve všech případech samozřejmé a mají také své zákonitosti. Po jejich identifikaci bude následovat porovnávání s konkrétními fakty, která ilustrují průběh evropských referend ve Švédsku. Na základě takového srovnání by se nám měla vyjevit specifika švédského prostředí. Jedno z nich - tradice neutrality a její zachování - bylo jedním z nejdiskutovanějších bodů kampaně před listopadem 1994. Na konci 20. století docházelo k otřesům i dalších pilířů švédského modelu jakým je např. sociální stát nebo pomoc rozvojovým zemím.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Fiala P., Pitrová M. (eds.): Evropská referenda. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 1. vydání, 311 s.

ISBN 80-7325-051-9

Hobolt, Sara Binzer: Europe in Question. Referendums on European Integration. Oxford: Oxford University Press, 2009, 304 s.

ISBN 978-0-19-954994-8

Luif, Paul: On the Road to Brussels: The Political Dimension of Austria's, Finland's and Sweden's Accession to the European Union. Wien: Austrian

Institute for International Affairs, 1995, 440 s.

ISBN 3-7003-1121-4

Miles, Lee (ed.): The European Union and the Nordic Countries. London: Routledge, 1996, 310 s.

ISBN 0-415-12423-9

Miles, Lee (ed.): Sweden and the EU evaluated. London: Continuum, 2000, 272 s.

ISBN 0-8264-4869-0

Petersson, O.: The European Debate in Sweden. Notre Europe, Paris, Research and Policy Paper, No. 12, 2000, 10 s.

Ringmar Erik: Re-Imagining Sweden: The Rhetorical Battle Over EU Membership. Scandinavian Journal of History, vol. 23, iss. 1/2, 1998, 45-63 s.

ISSN 0346-8755

Scott, Franklin Daniel: Sweden, the nation's history. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988, 686 s.

ISBN 0-8093-1489-4

Zeff, E., Pirro E. (eds.): The European Union and the member states: cooperation, coordination, and compromise. Boulder: Lynne Rienner, 2001, 355 s.

ISBN 1-55587-918-7

Sedláková, Barbara: Severské země, evropská integrace a jejich hlavní referenda. Parlamentní zpravodaj: Nezávislé zpravodajství z Poslanecké sněmovny a Senátu, roč. 9, č. 4 (2003), 11-14 s.

ISSN 1211-037X

Podpis studenta a datum

3. února 2011

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD	11
1. EVROPSKÁ REFERENDA	16
1.1 Základní klasifikace	19
2. REFERENDA VE ŠVÉDSKU	23
2.1. Postavení referenda ve švédském politickém systému	23
2.2. Švédská politická scéna.....	24
3. EVROPSKÁ REFERENDA VE ŠVÉDSKU	27
3.1. Referendum o vstupu do ES.....	30
3.1.1. Základní podnět	30
3.1.2. Informační kampaň.....	32
3.1.3. Hlasování.....	33
3.2. Referendum o vstupu do Hospodářské a měnové unie.....	33
3.2.1. Základní podnět	33
3.2.2. Informační kampaň.....	34
3.2.3. Hlasování.....	36
3.3. Porovnání obou evropských referend	36
3.4. Důsledky rozhodnutí aneb Švédsko v roli předsedy EU.....	37
ZÁVĚR	40
SUMMARY	42
POUŽITÁ LITERATURA	44

Úvod

Bakalářská práce Evropská referenda a Švédské království zkoumá vztah Švédska k evropské integraci, který v průběhu 2. poloviny 20. století doznal mnoha změn. Evropská referenda můžeme chápat jako určité milníky, které vyjadřovaly postoj švédské společnosti, spíše než politická činnost jimi zvolených zástupců. Vstup do Evropského společenství skončil celou jednu etapu ve švédských dějinách, která se nesla v duchu udržení neutrální pozice Švédska za každou cenu.¹ Jakýkoli náznak porušení této tradiční hodnoty se v minulosti setkal s neúspěchem. Postupující proces evropské integrace však ve Švédsku vyprovokoval debatu o tom, jakým směrem by se měla země dál ubírat. Referenda, která se konala v letech 1994 a 2003, měla přinést odpověď na nově vznesené otázky týkající se budoucnosti země. Občané v nich ovlivnili chod své země na několik dalších desetiletí dopředu a v důsledku spojili její osud s ES.

Na začátku 70. let 20. století měli Francouzi, jako první obyvatelé členského státu Evropského společenství, možnost vyjádřit svůj názor na evropskou integraci. Vzápětí po nich měli osud svých zemí v ES, ve svých rukách Britové, Dánové, Norové a další obyvatelé evropského kontinentu. Ve 2. polovině 20. století čekalo i na Švédy jedno důležité rozhodnutí. Do konce Studené války stálo Švédsko celé 20. století stranou všech velkých konfliktů. S rozpadem bipolárního světa se však skončila také doba jasného ukotvení Švédska na mezinárodní scéně a jeho dalšího směřování bylo otázkou k široké diskuzi. Tradiční politika neutrality a role zprostředkovatele spojení mezi Východem a Západem, Severem a Jihem, tedy mezi vyspělým světem a rozvojovými zeměmi, byla v nově nastalých podmínkách těžko udržitelná. Švédsko se po intenzivní vnitrostátní debatě nakonec rozhodlo přece jen vstoupit do Evropské unie.² Tímto krokem byla vyvolána dodnes trvající celospolečenská diskuse o důsledcích švédského členství v Unii.

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala proto, že v sobě spojuje dvě zajímavé oblasti současné Evropy. Na jedné straně je to Evropská unie, která ve svých strukturách prostřednictvím většiny evropských států sdružuje jejich obyvatele. Na druhé straně je to konkrétní země severní Evropy, Švédsko. Ačkoli je Skandinávie všeobecně zahrnována do společnosti západoevropských zemí, není jí v tomto směru

¹ Evropské společenství, dále jen ES.

² Evropská unie, dále jen EU.

podle mého názoru věnována adekvátní pozornost. Jako jednomu ze států této oblasti se Švédsku podařilo nejednou výrazně prosadit na mezinárodní úrovni. Pravdou je, že od 18. století už svým významem přestalo konkurovat ostatním evropským velmocím. Velikost, geografická poloha, ani nerostné bohatství Švédsko nijak výrazně nezvýhodňují oproti dalším severským státům. V současné době je svou rozlohou třetí největší zemí Evropské unie, ale počtem obyvatel se řadí až na čtrnácté místo. Velkou část území zaujímají lesy, které zapříčiňují nízkou hustotu osídlení. Většina obyvatel je koncentrována v jižní polovině země, především ve městech. Jeho průmysl, který se koncentruje v okolí velkých měst, je silně vázán na export do zahraničí a vyznačuje se velkou rozmanitostí výrobků, které nabízí. Toto spektrum sahá od těžebních produktů až po high-tech informační technologie.³ Jedinečnost Švédska spočívá ve specifickém postoji jeho obyvatel ke své vlasti a její budoucnosti, kterou v posledních dvaceti letech mohli sami dvakrát výrazně ovlivnit. Spolu s Nory a Dány bývají Švédové označováni za „zdráhavé Evropany“. Každý z těchto národů, stejně tak i Švédsko, má pro svůj chladný postoj k EU své důvody plynoucí z historického vývoje, struktury ekonomiky, vnitřní politiky či národní mentality.

Ve své práci se budu snažit nalézt odpověď na to, zda švédští političtí představitelé dokázali přesvědčit občany o tom, že je evropský integrační proces a zapojení země do jeho dalších fází v jejich zájmu do takové míry, aby se v rámci EU zbavili nálepky „váhavých Evropanů“. Lákadlem, které EU nabízí svým členům, je možnost spolupracovat a podílet se na projektech, které by samy jednotlivé státy nedokázaly realizovat. Ačkoli je daná země členem EU, nebrání jí to sledovat a prosazovat své tradiční priority. Do současné doby proběhla ve Švédsku dvě evropská referenda. Po referendu o vstupu do Evropského společenství v roce 1994 proběhlo v roce 2003 další o vstupu do Hospodářské a měnové unie. Oběma předcházela kampaň odpůrců i příznivců evropské integrace, kteří svoji vizi propagovali rozličnými argumenty. Svým výsledkem vydalo Švédsko každým z nich ostatním členským státům EU rozdílný signál o svém dalším směřování. Švédští političtí představitelé se neustále snaží změnit dosavadní ambivalentní přístup švédských občanů k EU, což bylo nejvíc patrné zejména v letech 2001 a 2009, kdy Švédsko bylo předsednickou zemí EU.

Metoda, kterou jsem pro svou práci zvolila, je kvalitativní analýza sekundární literatury související s institutem evropských referend a jeho praktické realizaci ve

³ Rikard Lagerberg, Emma Randecker, *Sweden – Up North, Down to Earth* (Stockholm: Swedish Institute, 2010), 6.

švédském prostředí. Na jejím základě se budu snažit v závěru nalézt odpovědi na výše položené otázky. První část bude zpracována ve formě empirické analýzy a druhá část zaměřená konkrétně na Švédsko bude případovou studií.

Práce je rozdělena na tři části. V první kapitole se nejprve věnuji lidovému hlasování jako jednomu z nástrojů přímé demokracie. Uvádím argumenty zastánců i výtky odpůrců jeho využívání v praxi. Dále popisuji základní klasifikace referend podle jeho iniciátora a míry závaznosti jeho výsledku. Poté se zaměřuji konkrétněji na evropská referenda, uvádím historii a jejich typologické rozdělení.

Obsahem druhé kapitoly je představení legislativní úpravy zakotvené ve švédské ústavě, podle které jsou všechna referenda v zemi organizována. Přináším i krátkou diskurzi do historie referend ve Švédsku. V další části představuji základní politické strany zastoupené v parlamentě a shrnuji jejich postoje k evropské integraci.

Třetí kapitola je členěna do více podkapitol. V první části se věnuji nastínění pozice, kterou Švédsko zaujalo po konci 2. světové války. Věnuji se neutralitě, jedné ze švédských priorit, která stála za dlouhodobým odmítáním země vstupu do ES. Přesto došlo na počátku 70. let k zapojování Švédska do prvních integračních struktur v Evropě. Následuje analýza prvního evropského referenda, které se ve Švédsku konala v druhé polovině roku 1994 a které skončilo vstupem země do ES. V druhé podkapitole se stejným způsobem zabývám i druhým evropským referendem, ve kterém švédští voliči rozhodli o odmítnutí jednotné evropské měny. Poté srovnávám výsledky obou referend a dostávám se k důsledkům, které pro zemi měly oba dva verдикty jejích občanů, a sleduji způsob, jakým se s nimi země v konečném součtu vypořádala.

Zdroje, které jsem při své práci použila, by se daly rozdělit do následujících dvou skupin. V první řadě je to odborná literatura, která se zabývá problematikou evropských referend. Nejvýznamnějším zahraničním titulem v tomto smyslu je kniha *Referendums around the world: the growing use of direct democracy* editorů Davida Butlera a Austina Ranneyho, která, ačkoli se zaměřuje na lidová hlasování v obecném slova smyslu, je nutně zmíněna ve všech ostatních publikacích o evropských referendech. Je tedy jakýmsi základním kamenem při studiu lidových hlasování. Česky psanou obdobou této publikace, která se dále specializuje pouze na evropská referenda v jednotlivých členských zemích, je kniha *Evropská referenda* autorů Petra Fialy a Markéty Pitrové, kterou vhodně doplňuje též srovnávací studie *Referenda ve vybraných zemích* autorky Petry Bartákové. Druhou skupinou jsou práce týkající se samotného Švédska. Jejich autoři se zabývají celospolečenskou debatou odehrávající se ve Švédsku

v devadesátých letech. Nejvýznamnějším autorem je v tomto případě Olof Petersson a jeho analýza *The European Debate in Sweden*. Někteří autoři při své práci využívají komparaci a porovnávají integrační proces ve více vybraných zemích. Takovým příkladem je např. kniha Sieglinde Gstöhl *Reluctant Europeans*, články z odborných časopisů Thorsten B. Olesena, Dana Marka či Petry Bartákové.

Negativním rysem českého prostředí je neexistence adekvátní publikace obecnějšího rázu, která by pokrývala švédskou historii a dávala čtenáři možnost udělat si vlastní představu o komplikovaném vývoji švédských dějin až do současnosti. Zahraniční práce dostupné v České republice v tomto aspektu taktéž zcela nevyhovují. Týká se to především historických dat vydání knih, které mi při práci byly k dispozici, a které tedy stačily svým obsahem pokrýt jen krátký časový úsek mnou vytyčeného tématu (*Sweden, the nation's history*).

Pokládám za velké štěstí, že jsem se mohla účastnit odborného semináře *Nordic countries and European integration: past, present and future* zorganizovaného v CEVRO Institutu tento rok v dubnu. Záštitu nad ním převzala severská velvyslanectví v Praze. Mezi přednášející patřili čeští odborníci, kteří se skandinávské oblasti věnují dlouhodobě. (Miloš Brunclík, Mats Braun), zahraniční vědečtí pracovníci pocházející ze severského akademického prostředí (Rikard Bengtsson) a konečně samotní velvyslanci. Příspěvky všech přítomných byly velmi zajímavé a pro mou práci přínosné.

Miloš Brunclík, jehož oblastí zájmu jsou systémy vlády severských zemí, švédský politický systém či komparativní politika, představil svůj příspěvek *Nordic countries and the European integration from a historical perspective*. Skandinávské země rozdělil do tří skupin podle jejich ochoty zapojit se do evropské integrace. Na počátku druhé poloviny 20. století podle něj Švédsko spadalo, spolu s Norskem, Dánskem a Islandem, do kategorie „váhavých“ Evropanů, ale v průběhu let, zejména s ukončením studenovělečného konfliktu, se přesunulo do skupiny „ochotných“ Evropanů.

Rikard Bengtsson, profesor politických věd na Univerzitě v Lundu se v rámci své profesní kariéry koncentruje na mezinárodní politiku a evropskou integraci. Ve své prezentaci nazvané *Nordic countries and the EU: From hesitancy and opt-outs into influence and making a difference?* identifikoval a pojmenoval společné hodnoty, na kterých severské země ve svém přístupu k Evropské unii lpí. Tato kombinace různých faktorů, jako konkurenceschopnost, sociální zabezpečení, genderová rovnoprávnost, udržitelný rozvoj, dává dohromady obraz specifický severského postoje k Evropské

unii. Skupina skandinávských zemí navzájem sdílí kolektivní zájmy, hodnoty, vize budoucnosti. Panuje zde také snaha těchto zemí o koordinaci politik jednotlivých států a společný postup při ovlivňování chodu Evropské unie a prosazování stejných priorit.

Svou přítomností na tomto semináři zaměřeném na problematiku severovýchodních zemí a jejich vztahu evropské integraci všechny přítomné poctila i velvyslankyně Švédského království v Praze Annika Jagander. Při této příležitosti přednesla svůj příspěvek pojmenovaný *Sweden – from “Reluctant European” into a team player: Swedish perspectives on the EU*. V rámci něho se vztahovala k období poloviny 90. let a sociálnědemokratickému premiéru Ingvaru Carlssonovi. Během vlády jeho kabinetu došlo k průlomů v postoji švédské sociálnědemokratické strany směrem k možnosti začlenění země do evropských integračních struktur. Samotné rozhodnutí předsedy vlády Carlssona o tom, že by Švédsko mělo požádat o členství v Evropském společenství, proběhlo doslova ze dne na den. Takto náhlá a nečekaná změna v do té doby konzistentně odmítavém postoji způsobila ve vládní straně rozkol. I v současné době zůstává sociálnědemokratická strana vnitřně rozdělená nad otázkou, jestli má Švédsko v Evropské unii své místo.

EVROPSKÁ REFERENDA

Referendum je nejrozšířenějším prostředkem přímé demokracie. V rámci tohoto druhu lidového hlasování se občané sami přímo podílejí na výkonu státní moci. Tento prostředek je vnímán spíše jako vylepšení nepřímé demokracie než jako rovnoprávný alternativní způsob rozhodování.

Podíváme-li se do minulosti, tak už v dobách osvícenství se demokraté rozdělili do dvou větví – na zastánce demokracie přímé a nepřímé. Zastánci přímé demokracie kritizovali zkreslení, ke kterému automaticky dochází při aplikaci reprezentativní demokracie. V jejím rámci jsou zájmy občanů prezentovány volenými zástupci vybranými z jejich středu. Naopak příznivci nepřímé demokracie spatřovali hlavní nedostatky přímé vlády lidu v její praktické neuskutečnitelnosti na národní úrovni. Princip rozhodování v přímé demokracii je následující. Všichni občané se setkávají, navzájem rokují a společně rozhodují o veřejných záležitostech. To je teoreticky možné zajistit pouze v menších kolektivech, jejichž politické uspořádání je jednoduché. Ve společnosti fungující na této bázi by pak měl každý občan věnovat veškerý svůj čas politickému rozhodování. Splnění této podmínky spadalo do možností starověkých Řeků, ale v moderní době je to nereálné.⁴

V následujících odstavcích se zaměřím na argumenty zastánců i odpůrců využívání referend. Obhájci lidových hlasování zastávají názor, že vlastní rozhodnutí občana je ve své podstatě rozumnější než to učiněné úředníkem. Navíc je podle nich málo pravděpodobné, že se voliči jako celek stanou obětí vnějších tlaků, jakými jsou korupce nebo zastrasování. Referendum je podle jeho zastánců pro občany jednou z mála možností, jak dát jasně najevo svůj názor, a proto si ho lid velmi považuje. Ve srovnání s volební účastí při všeobecných volbách však účast při referendu není o moc výraznější. Hlavní výhodou je široké spektrum problémů, které má možnost vyřešit, a jeho kompromisní charakter, který je schopen uklidnit rozvířené nálady společnosti, se kterými si nejsou politici schopni poradit. Určité otázky rozdělují i jinak kompaktní stranické organizace, a proto politici rozhodování nad diskutabilními problematikami jako prohibice, potraty, eutanazie rádi přenechávají občanům. Vyzvují se tak z odpovědnosti za učiněné rozhodnutí.⁵

⁴ David Butler, Austin Ranney, eds., *Referendums around the world: the growing use of direct democracy* (Washington: AEI Press, 1994), 13.

⁵ *Ibidem*, 7, 10, 14.

V souvislosti s referendy se objevují časté stereotypy. Odpůrci lidových hlasování poukazují na to, že jakmile se uspořádá referendum o určité otázce, může se stát, že spustí nekontrolovanou lavinu hlasování o dalších tématech, která zahltní celý systém rozhodování, ačkoliv k tomu neexistují žádné relevantní podklady. Dále varují před jejich těsnými vítězstvími, která ale nekončí žádným přepočítáváním hlasů. I když většina rozhodnutí učiněná na základě referend bývá ve své podstatě velmi konzervativního charakteru, kritici považují referenda za nástroj radikálních změn. Dále mu vytýkají prosazení názoru většiny na úkor menšiny. Ale stejně tak i v reprezentativní demokracii může zůstat menšinový názor nevyslyšen. Záleží tedy zejména na vhodném výběru tématu, které má být v referendu prodiskutováno. Lidové hlasování se z toho důvodu nemůže konat v případě, že by mohla být porušena základní práva menšin. Proto se nemůže konat referendum například o trestu smrti, postavení menšinové národnosti, postavení seniorů, apod. Četnost lidových hlasování v daném státě nevypovídá o míře demokratičnosti země.⁶

Občané mají prostřednictvím referenda možnost vyslovit svůj souhlas, eventuálně nesouhlas, s formulovanou otázkou, ale tím jejich prostor vyjádřit se také končí. Někteří voliči ale nemohou najít správnou alternativu, která by přesně vystihovala jejich postoj, a proto se k jedné z nabízených odpovědí uchylují víceméně z toho důvodu, aby jejich hlas nepropadl. Jedním z východisek z této nepříjemné situace je tzv. „*multiple choice referendum*“, v rámci kterého má volič na výběr z více možností. Občan, který se nepřikloní k ani jedné z nabízených variant, má možnost při hlasování odevzdat tzv. prázdný lístek, který vyjadřuje jeho nevyhraněný názor na danou problematiku a který je ve finále promítnut i do konečných výsledků hlasování.⁷

Právní ukotvení referend se liší stát od státu, a proto existují alternativy jeho průběhu, financování, formulace otázky a dopadu jeho výsledků. Referenda můžeme dělit do několika kategorií (podle činitele, který zadá primární podnět, podle toho, zda je rozhodnutí referenda závazné). Referendum může být obligatorní (mandatorní, povinné), nebo fakultativní. Obligatorní referendum je předepsané ústavou. Toto referendum se koná v případě změn konstituce, přenosu pravomocí státu na mezinárodní organizace, schválení nové konstituce nebo její celkové revize, aj. Fakultativní typ referenda je vyvolán na popud vlády, hlavy státu, parlamentu, přičemž

⁶ Petr Fiala, Markéta Pitrová, úvod ke knize *Evropská referenda*, autorů Petra Fialy, Markéty Pitrové, eds. (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 1. vydání), 8.

⁷ Petr Fiala, Markéta Pitrová, eds., *Evropská referenda* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 1. vydání), 83.

je zajímavé, že politici, kteří rozhodují o jeho vyhlášení, tak většinou činí s přesvědčením, že jimi zastávaný názor se shoduje s většinovým názorem lidu. V některých zemích se tento druh referenda koná též na žádost určitého počtu občanů, kteří za tímto účelem předloží petici splňující jisté parametry (tzv. lidová iniciativa k referendu).⁸

Rozhodnutí referenda může být pro vládu závazné (decizivní, rozhodovací) či konzultativní (poradní). Výsledek závazného referenda je pro vládu extrémně důležitý, musí ho akceptovat a řídit se jím. Konzultativní referendum zpravidla nebývá obligatorní, přesto dobře vypovídá o názorovém rozložení společnosti a vláda k němu obvykle přihlíží, i když jím není žádným způsobem poutána. Ve velké části případů přechází referendum konzultativní prakticky v referendum závazné. Vláda, která by se otevřeně postavila proti vůli lidu, zpodobněné výsledky konzultativního referenda, tím, že by ji ignorovala a jednala v rozporu s ní, by byla sama proti sobě. Voliči by jí v následujících volbách neopomněli vrátit tento uštědřený políček. Dalším typem je referendum ratifikační, které schvaluje nebo odmítá usnesení zákonodárců, jenž vstoupí v platnost až po jeho schválení v referendu.⁹

Referendum bývá využíváno k různým, účelům. Podíváme-li se blíže na otázky, které v minulosti řešilo, zjistíme, že v nich lze vyčíst jistou shodu. Lidová hlasování obvykle slouží k rozhodování o změně ústavní, územní nebo změně v politickém směřování země. Revize ústavy bývají nutné zejména po proběhnutí zásadních změn ve struktuře země, které si je samy žádají, např. revoluce, územní rozpad. Vláda si vyhlášením takových referend připravuje půdu pro odsouhlasení svých dosavadních kroků ze strany občanů a pokračování v následování vlastního politického programu.¹⁰ Zejména po první světové válce se rozšířila vlna referend konaných na základě teritoriálních změn obsažených v mírových smlouvách. V současné době se dá za příčinu většího výskytu referend tohoto druhu označit přesun pravomocí z národních států v souvislosti se založením Evropského společenství.¹¹

⁸ Petra Bartáková, *Referenda ve vybraných zemích. Srovnávací studie č. 1.178* (Parlamentní institut, Kancelář Poslanecké sněmovny, Parlament České republiky, říjen 2006), 3, staženo 3. 3. 2011.

⁹ *Ibidem*, 4–5.

¹⁰ *Ibidem*, 2.

¹¹ Fiala, Pitrová, úvod, 5-7.

1.1 Základní klasifikace

Prohlubující se evropská integrace s sebou přináší celou řadu nových jevů. Evropská referenda tvoří speciální kategorii. Podávají nám obraz toho, jak jsou politické elity schopny přesvědčit veřejnost, že kroky k další integraci země do ES/EU, které politici podnikají, jsou činěny především v jejím zájmu. Tato referenda mají primární vliv na národní scénu. Svým zaměřením stojí na prahu mezi domácí a nadnárodní politikou. Ovlivňují nejen politický systém konkrétního státu, ale jejich výsledky mají z velké části dopad i na fungování ostatních členských zemí.¹²

Hledání odpovědi na otázku zda a za jakých okolností přistoupit k rozhodování o záležitostech EU prostřednictvím lidového hlasování, zaměstnává jak členské, tak i potenciální kandidátské země. Tábor odpůrců tohoto způsobu rozhodování kritizuje zejména nespravedlivé financování kampaní, nerovnoměrné rozdělení času mezi zúčastněné strany v médiích, nedostatečný časový prostor pro debatu na národní úrovni, nadměrnou míru vlivu unijních aktérů na předreferendálních kampaně, atd. Jiní tvrdí, že evropská problematika je ve své podstatě natolik komplexní, že lehce podléhá zkreslení a zjednodušování. Proto podle nich není vhodné ji podrobovat zkoušce v lidovém hlasování. Politické strany využívají referendum v závislosti na svém aktuálním postavení na politické scéně. Z toho vyplývá nepsané pravidlo, že opoziční strany bývají nejhlasitějšími zastánci pořádání lidových hlasování. Podobu právní úpravy procedury vnitrostátního rozhodování o vstupu do EU, popřípadě ratifikace změn zakládajících smluv, si určují samy členské, popřípadě kandidátské země. Evropské právo do ní žádným způsobem nezasahuje.¹³

Dne 23. března 1972 proběhlo první evropské referendum v členském státě ES. Konalo se ve Francii a to v souvislosti s předpokládaným rozšířením ES o Dánsko, Irsko, Norsko, a Velkou Británii. Francouzští voliči hlasovali pro rozšíření Společenství. Následně proběhla 10. května referenda v Dánsku a Irsku. V obou z nich se voliči vyslovili pro vstup svých zemí do ES. Norští voliči se vstupem nesouhlasili. Již tyto první příklady ukázaly rozdílnou povahu referend v jednotlivých zemích. Francouzští politici nebyli povinni se výsledky referenda řídit, neboť se jednalo o referendum poradní (konzultativní). V Dánsku a Irsku byly výsledky těchto referend pro vlády závazné.¹⁴

¹² Ibidem, 5-8.

¹³ Bartáková, *Referenda*, 4, 8.

¹⁴ Ibidem, 5.

Význam a funkce referend o záležitostech EU tedy neustále roste i navzdory zásadní nerovnováze v jejich využívání. Zatímco při založení ES se nekonalo ani jedno referendum o ratifikaci zakladatelských smluv, při rozšíření v roce 1994 došlo k realizaci referenda hned ve všech čtyřech přistupujících státech. S postupem prohlubování evropské integrace se státy k referendům o evropských záležitostech uchylují stále častěji. Novely zakládajících smluv více a více zasahují do suverenity členských států. Poradní referenda mají v očích veřejnosti zvýšit legitimitu následného rozhodnutí příslušných ústavních činitelů. Tento trend je patrný na rostoucím počtu mandatorních i konzultativních referend.¹⁵ V některých zemích, například v Belgii, Itálii, Lucembursku, nebo Německu, se však dosud žádné evropské referendum nekonalo.¹⁶ Na druhé straně nalezneme země, například Dánsko, Irsko nebo Švédsko, v nichž se institut evropského referenda stal nedílnou součástí politického systému. I zde však existují odlišnosti v nastavení základních parametrů referend.¹⁷ V konkrétních zemích lze výsledek referenda po určité době dokonce odvolat!¹⁸

Zvláštním jevem, který se už v souvislosti s evropskými referendy několikrát v historii opakoval, bylo vzájemné načasování konání lidových hlasování v kandidátských zemích v rámci jednotlivých přístupových vln tak, aby zafungoval dominový efekt. V roce 1994 se například konalo referendum nejdříve v Rakousku, které bylo z dané skupiny kandidátských států nejvíce proevropsky naladěno, potom ve Finsku a Švédsku, kde pro vstup hlasovalo těsně nad 50 % občanů, a nakonec v Norsku, které i napodruhé vstup do ES odmítlo. Něco podobného se opakovalo i v případě zemí Visegrádské skupiny. Podle dohody mělo začít referendum v Maďarsku, poté na Slovensku a v Polsku, a nakonec v České republice.¹⁹

Na závěr uvádím klasifikaci evropských referend, která doposud v členských zemích EU proběhla, jak je popsána v knize *Evropská referenda*, editorů P. Fialy a M. Pitrové:²⁰

1. Referendum o posilování integračního závazku – jedná se o mezinárodní smlouvy, které pozměňují zakladatelské smlouvy podepsané v padesátých letech 20. století, jedná se například o Jednotný evropský akt (referenda proběhla v Dánsku a

¹⁵ Fiala, Pitrová, úvod, 7.

¹⁶ Bartáková, *Referenda*, 6.

¹⁷ Rozdílná míra závaznosti výsledků, stanovení minimální voličské účasti, zákaz opakovat referendum se stejným předmětem, apod.

¹⁸ Fiala, Pitrová, úvod, 11.

¹⁹ Zdeněk Sychra, „Švédsko,“ v: *Evropská referenda*, eds. Petr Fiala, Markéta Pitrová (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 1. vydání), 101.

²⁰ Následující rozdělení je převzato z knihy *Evropská referenda*, editorů Petra Fialy a Markéty Pitrové.

Irsku), smlouvy z Maastrichtu (ve Francii, Irsku, dvě referenda v Dánsku), Amsterdamu (v Dánsku a Irsku), Nice (dvakrát v Irsku), Lisabonu (opět dvakrát v Irsku).

Zorganizovaná referenda byly jak obligatorního, tak především konzultativního typu. Do této kategorie řadíme referenda o schválení konkrétní novelizace smlouvy. Například v 80. letech probíhala referenda o Jednotném evropském aktu, v 90. letech o Smlouvě o EU a Amsterodamské smlouvě a na počátku 21. století o Smlouvě z Nice a o Lisabonské smlouvě.

2. Referendum o vstupu do ES/EU – k vypsání referenda o přistoupení k ES/EU dochází v přistupujících zemích na základě několika možností vyplývajících ze znění jejich ústav. V Irsku a Rakousku je zakotvena ústavní povinnost vypsát referendum vždy v případě změny ústavy. Tím se rozumí jak přistoupení k ES/EU, tak vstup do jiného druhu společenství. Na základě ústavy proběhlo v Dánsku referendum poté, co nebylo přistoupení schváleno potřebnou většinou poslanců v parlamentu. Ve Švédsku bylo referendum vypsáno na základě změny ústavy, která vyčlenila referendum o přistoupení mimo ustanovení ústavy, které upravovalo vyhlášení referend.

3. Referendum o rozšíření ES – prvním a zatím posledním případem, kdy v členské zemi proběhlo referendum vztahující se k rozšíření ES, bylo francouzské referendum, ve kterém se občané dne 23. března 1972 vyjádřili pro plánované rozšíření Společenství o Dánsko, Irsko, Norsko a Velkou Británii. Tato specifická situace byla umožněna skončením vnitřní krize ES v 70. letech. Ta spočívala v tom, že Francie opakovaně vetovala žádosti Velké Británie o členství v ES. Toto referendum mělo konzultativní charakter.

4. Referendum o setrvání v ES – ojedinělým případem užití tohoto druhu referenda se stalo lidové hlasování z 5. června 1975 ve Velké Británii, ve kterém labouristé požádali o opětovné vyjednání (zejména finančních) podmínek svého dvouletého členství. Britští občané s tímto plánem prostřednictvím lidového hlasování vyjádřili svůj souhlas.

5. Referendum o přijetí eura – do této kategorie dnes spadají pouze dvě referenda, která se shodou okolností obě odehrála v severských zemích. Jak Dánsko, tak Švédsko v tomto typu lidového hlasování odmítly přijetí jednotné evropské měny. V roce 2000 tak učinili dánští občané, i když jejich stát měl v rámci přijetí eura vyjednanou výjimku z obligatorního vstupu do eurozóny již z roku 1993. Švédsko záměrně nesplnilo jedno z konvergenčních kritérií, ale přesto byla domácí veřejnost

v tomto směru konzultována. Většina voličů se v roce 2003 vyslovila ve stejném duchu jako jejich jižní sousedé.

6. Referendum o Smlouvě zakládající Ústavu pro Evropu – novou vlnu referend přinesl proces ratifikace Smlouvy zakládající ústavu pro Evropu, který byl však vzhledem k negativním výsledkům ve dvou zakládajících členských zemích prozatím pozastaven.²¹

²¹ Fiala, Pitrová, úvod, 8.

1. REFERENDA VE ŠVÉDSKU

Postavení referenda ve švédském politickém systému

Švédští politici tradičně konzultují důležité otázky s veřejností.²² Ohlédneme-li se dál do historie, konala se do 90. let ve Švédsku pouze čtyři referenda, která se zabývala velmi různorodými tématy. Pár slov věnuji jejich připomenutí. Referendum o zavedení prohibice z roku 1922 skončilo těsným odmítnutím tohoto návrhu v poměru 49 % voličů pro a 51 % proti. Další lidové hlasování proběhlo o třiatřicet let později a týkalo se změny řízení z levé strany. I když byl tento návrh zavržen, neboť proti němu hlasovalo 83 % voličů, tato změna se nakonec uskutečnila, a to v roce 1967. V letech 1957 a 1980 proběhla další dvě referenda, postupně o doplňkovém penzijním plánu a o jaderné energii. Voliči si mohly v rámci obou vybrat odpověď z několika nabízených možností.²³

Institut referenda je právně zakotven v samotné švédské ústavě. Paragrafy 4 a 15 kapitoly 8 upravují konání mandatorního i konzultativního typu referenda. Ústava vylučuje možnost lidové iniciativy na národní úrovni. Podobu poradního referenda svěřuje §4 kapitoly 8 pod záštitu speciálního prováděcího zákona. Podmínky konání závazného referenda jsou pečlivě popsány v §15 stejné kapitoly.²⁴ Vyhlásování a administraci referend (stejně tak jako všeobecných voleb) má na starosti Nezávislá volební komise.²⁵

Teprve od roku 1979 má parlament možnost, v souladu s ústavou a zákonem o referendech, iniciovat konzultativní referendum. Vyvolání takového referenda je zajištěno prostou většinou členů parlamentu. Spektrum otázek, které v jeho rámci může být prodiskutováno, je neomezené, je v něm automaticky zahrnuta tedy i změna ústavy. Konání referenda není zároveň podmíněno konáním všeobecných voleb, může se konat kterýkoli den. Vláda dává samozřejmě občanům možnost volby. Na informační kampaň jsou z vládních zdrojů vyčleněny finanční příspěvky oběma názorovým alternativám. Hlasovat mají možnost všichni občané, kteří mohou aktivně volit při všeobecných

²² Olof Petersson, *The European Debate in Sweden* (Paris: Notre Europe, Research and Policy Paper, No. 12, 2000), 3, staženo 21. 11. 2010.

²³ Sychra, „Švédsko“, 96, 98, 100, 111.

²⁴ „Ústava Království Švédska (stav k 1. 2. 2003),“ v: *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie*, překl. Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová, (Praha: Linde, 2. vydání, 2004), 651, 654.

²⁵ Bartáková, *Referenda*, 20.

volbách, ale parlament může zvláštním výnosem zahrnout do hlasování i ty, kteří se mohou ze zákona účastnit pouze voleb komunálních.²⁶

Závazné referendum může být ve Švédsku vyhlášeno pouze pro schvalování zákonů, které mění ústavu. Výsledek referenda je závazný, pokud ho iniciuje nejméně 35 (jedna desetina) členů parlamentu a nejméně 117 (jedna třetina) členů parlamentu tento návrh schválí. Požadavek na konání závazného referenda musí být vznesen do 15 dnů od schválení příslušného zákona parlamentem. Referendum se musí konat v den všeobecných voleb. Tohoto typu referenda se mohou účastnit pouze voliči oprávnění volit při všeobecných volbách. Zákon je zamítnut pouze v případě, když většina hlasujících v referendu hlasuje proti a zároveň, když počet odevzdaných hlasů proti přesahuje polovinu všech odevzdaných hlasů při všeobecných volbách. V případě, že tato poslední podmínka není splněna, rozhoduje o celé věci parlament. Z toho důvodu bývá někdy tento mechanismus nazýván „polozávazným“. Švédský parlament rozhoduje o formulaci jak otázky referenda, tak i odpovědích, a jejich alternativách, ze kterých si voliči mají možnost vybrat. Tato zvyklost platí pro konzultativní i závazné referendum. Doposud se ve Švédsku žádné závazné referendum nekonalo. Všech šest referend konaných na národní úrovni bylo konzultativního charakteru.²⁷

V nedávné minulosti zde proběhla dvě evropská referenda. První se týkalo vstupu Švédska do ES v roce 1994. O devět let později se v rámci druhého rozhodovalo o zapojení země do třetí fáze Hospodářské a měnové unie, tj. o přijetí společné měny.²⁸ Vysoká volební účast Švédů při minulých referendech je důkazem toho, že mají k lidovým hlasováním velice pozitivní vztah. Při této příležitosti se totiž stávají aktivními členy v politickém rozhodování.²⁹

Švédská politická scéna

Stojí za zmínku, že v průběhu 70. let došlo vydáním nové ústavy ke změně vnitřního uspořádání země. Nová konstituce ukončila existenci bikamerálního

²⁶ Ibidem, 21.

²⁷ Ibidem, 22.

²⁸ Hospodářská a měnová unie – European Monetary Union (dále EMU), neboli eurozóna (společenství členských zemí EU, které používají jednotnou měnu – euro).

²⁹ Sychra, „Švédsko,“ 96, 98, 100, 111.

parlamentu, který fungoval od roku 1866 a zahájila éru jednokomorového parlamentu, *riksdagu*. Většina pravomocí panovníka přešla tímto opatřením na předsedu vlády.³⁰

Jednotlivé parlamentní strany výrazně ovlivňují politické rozhodování švédských občanů. Od počátku 90. let neprošly jejich postoje k evropské integraci žádným bouřlivým vývojem. Ze sedmi parlamentních stran se proti vstupu do EU vyjádřila pouze strana Zelených (*Miljöpartiet de Gröna*) a Levicová strana (*Vänsterpartiet*). Sociální demokracie (*Socialdemokraterna*) a Strana středu (*Centerpartiet*) byly v této věci vnitřně rozdělené. Proevropsky naladěná jsou strana konzervativní (*Moderata samlingspartiet*) a křesťanskodemokratická strana (*Kristdemokraterna*). Ve stejném názorovém proudu se nachází i liberální strana (*Folkpartiet*), která jako jediná podporuje federalistickou budoucnost Unie.³¹

Základní rozdělení švédských politických stran si tak můžeme shrnout v několika větách. Jediným zastáncem federálního uspořádání EU je pravicová strana liberálů, v levém spektru žádný takový politický proud neexistuje. Proti vstupu Švédska do EU neměla žádné výhrady ani jedna z pravicových stran. Z pravé strany politického spektra naopak vychází největší podpora evropského integračního projektu. Proti evropské integraci se vymezují levicová a ekologická hnutí.³²

Jednotlivá politická uskupení zdůvodňují svůj postoj k EU různými způsoby. Levicová strana usiluje o vystoupení Švédska z Unie. Své snažení odůvodňuje tím, že negativa jako přesun pravomocí z členských států směrem do Bruselu, neomezená síla kapitálu nebo omezení demokracie, která s sebou přináší členství v EU, převažují nad výhodami. Přiklání se ve prospěch pořádání referend o evropských tématech. Zelení vnímají EU a to, co ztělesňuje, jako protipól svých základních hodnot. Proto také usilují o vystoupení z Unie. Vytýkají jí zejména byrokracii, centralismus, federalismus, bezohlednost k životnímu prostředí, ekonomickou nenasytnost a federalismus, které jsou opakem jejich programu decentralizace, šetrnosti k přírodě a solidarity. Sociální demokraté vidí v EU jak klady, tak i zápory. Oceňují především společný volný trh, jednotnou měnu, příliv investic do regionů a záruku míru. Naopak kritizují přemíru byrokracie. Strana středu si pochvaluje zahraniční spolupráci, jejíž aktivitu EU

³⁰ *Riksdag*, švédský parlament. Nová ústava je oficiálně v platnosti od 1. ledna 1975. Král má od jejího vydání ve švédské konstituční monarchii jen nominální úlohu.

Franklin Daniel Scott, *Sweden, the nation's history* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988), 538.

³¹ Petersson, *The European Debate*, 3-4.

³² *Ibidem*, 6-7.

stimuluje. Přivítala by však jasnější definici struktury EU a jejích pravomocí. Křesťanští demokraté oceňují možnost ovlivňovat vývoj uvnitř EU a účastnit se práce na její institucionální reformě. Se sociálními demokraty se shodují na tom, že by EU měla být méně byrokratická. Konzervativní strana je od počátku debaty o evropské integraci na straně švédského členství. Hlavní pozitiva vyplývající ze vstupu do EU vnímá z pohledu ekonomických výhod, který mi jsou pro Švédsko zejména volný obchod, rozšiřování EU na východ – zapojení Baltského regionu, růst a prosperita díky vyhlídkám na přijetí jednotné měny. Liberálové také zdůrazňují nutnost rozšiřování EU, její větší demokratizaci a přijetí společné ústavy.³³ Podle nich by měl nynější Evropský parlament spolu s Radou ministrů vytvořit základ pro budoucí dvoukomorový evropský parlament.³⁴

³³ Větší demokratizace je v tomto smyslu chápána jako posílení transparentnosti, kontroly a veřejného přístupu k informacím.

³⁴ Ibidem, 4–6.

2. EVROPSKÁ REFERENDA VE ŠVÉDSKU

Ve švédské historii bychom marně hledali jakýkoli náznak násilné revoluce či občanské války. Od 19. století, kdy odstartovalo svou politiku neutrality, se v období míru nezapojovalo do žádných aliancí. Za války mu tato taktika umožnila udržet si tolik záviděníhodný statut neutrální země. Skoro dvě stě let tak prožilo v míru bez jakékoli zahraniční intervence.³⁵ Mezi nejvýše ceněné tradiční švédské hodnoty po skončení Studené války můžeme řadit stát blahobytu, národní pospolitost, záruku bezpečnosti, neutralitu.³⁶ Nyní se budu v tomto pořadí postupně věnovat každé z těchto hodnot. Jejich relevance byla v průběhu let tématem vnitrosociálních diskusí, které se zabývaly otázkou zapojení Švédska do procesu evropské integrace.³⁷

Od 2. světové války se Švédsko považovalo za sociální stát, který na sebe dobrovolně bere zodpovědnost za blahobyt svých obyvatel. Takový stát o člověka dbá od narození do smrti, je arbitrem nad rovností a spravedlností panující mezi lidmi. Švédové na sebe pohlíželi jako na národ, který je neutrální, ale zároveň má být vzorem pro ostatní, ať již z důvodu míry své ekonomické či sociální vyspělosti.³⁸ V Evropě mezitím probíhala další etapa integračního procesu a Švédsko nehodlalo stát stranou progresu ekonomické spolupráce. V jeho rámci vzniklo v roce 1958 Evropské hospodářské společenství, které cílilo až k vytvoření společného trhu.³⁹ Velká Británie, která v EEC neměla důvěru, naopak přišla s ideou jakési protiváhy EEC. Tento plán zaujal i další evropské země (Dánsko, Norsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko). Na sklonku 50. let tak byla zahájena jednání o vzniku další mezinárodní organizace, Evropského sdružení volného obchodu, jehož doménou byly pouze průmyslové výrobky.⁴⁰ Hlavní ambicí celého projektu bylo postupné odbourávání cel mezi členskými státy. Toto společné úsilí stvrdily všechny zúčastněné země svým podpisem v listopadu 1959 ve Stockholmu.⁴¹ Členstvím v EFTA státy souhlasily s nižším stupněm integrace, než představovala účast v konkurenčním EEC. Odměnou bylo posílení

³⁵ Erik Ringmar, „Re-Imagining Sweden: The Rhetorical Battle Over EU Membership,“ *Scandinavian Journal of History* 1/2 (1998): 30, staženo 6. 10. 2010.

³⁶ Sychra, „Švédsko,“ 111.

³⁷ Ringmar, „Re-Imagining,“ 48.

³⁸ *Ibidem*, 58-59.

³⁹ Evropské hospodářské společenství – European Economic Community (EEC).

⁴⁰ Evropské sdružení volného obchodu – European Free Trade Organization (dále EFTA).

Dan Marek, *Předvstupní očekávání a realita plného členství: zkušenosti členských zemí EU a jejich relevance pro ČR* (Olomouc: Univerzita Palackého, 2002), 23.

⁴¹ Mezi zakládající členy patřilo Norsko, Velká Británie, Dánsko, Švédsko, Rakousko, Švýcarsko a Portugalsko.

Aleksandr Sergejevič Kan, *Dějiny skandinávských zemí* (Praha: Svoboda, 1983), 363.

vzájemného obchodu mezi jednotlivými zúčastněnými státy. Od vzniku EFTA v roce 1960 se v něm Švédsko silně angažovalo, neboť jeho prostřednictvím mohlo rozvíjet obchodní vztahy s ES. Odstranění všech celních bariér mezi členskými zeměmi EFTA bylo dokončeno do roku 1967.⁴² EEC nadále do velké míry ovlivňovalo činnost EFTA. Členské země EFTA v praxi pouze reagovaly na vývoj v konkurenční organizaci.⁴³ Závislost švédského exportu na přístupu k zahraničním odbytíšťům učinila ze země důsledného obránce volného obchodu a stála za vstupem Švédska do organizací typu Mezinárodního měnového fondu, Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj, či Všeobecné dohody na clech a obchodu.⁴⁴ Kooperací mezi EFTA a ES došlo v lednu 1984 k vytvoření zóny volného obchodu mezi oběma celky.⁴⁵ V roce 1989 byl na summitu zemí EFTA v Oslu představen plán na vytvoření spolupráce mezi EFTA a ES, který směřoval k rozšíření vnitřního trhu ES i o členské země EFTA a vybudování Evropského hospodářského prostoru.⁴⁶ Všechny státy tento projekt podpořily.⁴⁷

Na začátku 50. let se v severské oblasti zrodila nová společná iniciativa vycházející z jednotlivých zemí tohoto regionu. V roce 1952 vznikla Severská rada, mezivládní orgán, který měl být místem pro diskusi o budoucnosti oblasti a další kooperaci všech zúčastněných států. Již v témže roce se zejména přispěním činnosti nově založené organizace podařilo prosadit cestování bez pasů v rámci členských zemí, v roce 1954 pak došlo k ustavení společného severského trhu práce. Cílem společného snažení bylo vytvoření celní unie, ale proti jeho naplnění se vyjádřilo Norsko, které se obávalo větší ekonomické vyspělosti svých sousedů, které by nebylo schopno konkurovat.⁴⁸

Na absolutní neutralitu země rezignovalo Švédsko po roce 1945, když vstoupilo do mezinárodních společenství typu Organizace spojených národů, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, nebo Rada Evropy. Během Studené války bylo spojnicí Západu s Východem. Prostřednictvím spolupráce s rozvojovými zeměmi

⁴² Sieglinde Gstöhl, *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. (Boulder: Lynne Rienner, 2002), 74.

⁴³ *Ibidem*, 97.

⁴⁴ Mezinárodní měnový fond - IMF; Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj - IBRD; Všeobecná dohoda na clech a obchodu - GATT.

⁴⁵ Marek, *Předvstupní očekávání*, 23.

⁴⁶ Evropský hospodářský prostor – European Economic Area (dále jen EEA). Země EFTA se mohly zúčastnit EEA, aniž by se musely stát členy ES.

⁴⁷ Gstöhl, *Reluctant*, 153.

⁴⁸ Clive Archer, Ingrid Sogner, *Norway, European Integration and Atlantic Security* (Thousand Oak, CA: Sage Publications, 1998), 15.

propojovalo i Sever s Jihem.⁴⁹ Švédská neúčastněnost ve studenovělečném konfliktu se projevila v jeho chování v úřadu člena Rady bezpečnosti OSN. V některých případech se přiklonilo na stranu SSSR, a v jiných otázkách dalo za pravdu západnímu společenství.⁵⁰ Tento postoj, který Švédsko uplatňovalo vůči Východu i Západu, bývá označován jako aktivní neutralita.⁵¹ Účast při řešení mezinárodních bezpečnostních problémů se postupem času stala jedním z pilířů zahraniční politiky země.⁵² Švédsko se díky ní cítilo nezávislejší zemí. Z této pozice se snažilo hrát aktivní roli i ve světové politice.⁵³

Během 60. a 70. let 20. století bránila Švédsku stále uplatňovaná strategie zachování neutrality ve vstupu do Evropského hospodářského společenství a do roku 1987 vylučovala snahu o členství v ES. Přímý i nepřímý vliv Severoatlantické aliance v rámci ES by byl příliš nebezpečnou zkouškou tradiční neutrální pozice, přestože členství v ES v sobě žádné vojenské závazky nezahrnovalo.⁵⁴ V srpnu 1961 vyloučil tehdejší sociálnědemokratický premiér Tage Erlander plnohodnotné členství Švédska v ES, protože by takový krok stál v konfliktu s politikou neúčastněnosti země. Vyjádřil tak postoj k evropské integraci, který členové sociálnědemokratické strany zastávali po dalších téměř třicet let.⁵⁵ Celý proces evropské integrace byl podle jejich názoru postaven na diskutabilních hodnotách, tj. na kapitalismu, katolicismu, konzervativismu a kolonialismu.⁵⁶

Závěry celospolečenských diskusí o tradičních švédských hodnotách a jejich vztahu k ES můžeme shrnout následujícím způsobem. Podle euroskeptiků by vstup Švédska do jednotného evropského trhu mohl způsobit kolaps švédského sociálního státu, bez ohledu na to, že již v té době panující nízký ekonomický růst znemožňoval udržení standardu sociální spravedlnosti. Jejich dalším argumentem byla ztráta aktivních vazeb s blízkým i vzdáleným okolím a poukazovali na nízkou účast dalších

⁴⁹ Ibidem, 45.

⁵⁰ Výrazným impulsem pro norské politiky bylo převzetí moci komunisty v Československu v únoru 1948.

⁵¹ Scott, *Sweden*, 510-511.

⁵² Thorsten B. Olesen, „Choosing of Refuting Europe? The Nordic Countries and European Integration, 1945-2000,“ *Scandinavian Journal of History* ½ (2000): 156, staženo 7. 10. 2010.

⁵³ Ringmar, „Re-Imagining,“ 49.

⁵⁴ Ibidem, 49-51.

⁵⁵ Anders Widfeldt, „Sweden and the European Union: implications for the Swedish party system,“ v: *The European Union and the Nordic Countries*, editora Lee Miles (London: Routledge, 1996), 101.

⁵⁶ Karen Anderson, „Sweden: Retreat from Exceptionalism,“ v: *The European Union and the member states: cooperation, coordination, and compromise*, editorek Eleanor Zeff, Ellen Pirro (Boulder: Lynne Rienner, 2001), 287.

evropských států v tomto projektu.⁵⁷ Jejich názoroví rivalové upozorňovali na to, že mezi ekonomickou prosperitou a fungováním sociálního státu existuje přímá úměra. Podle nich byl rozkvět švédského hospodářství realizovatelný pouze v rámci členství v ES. Volný obchod by měl příznivý efekt na většinu švédského hospodářství, které je tradičně orientované na export. S koncem Studené války bylo zbytečné dále setrvávat v neutrálním postavení, protože stát neměl vůči čemu se vymezit. Navíc oblast zahraničí a obrany stály mimo společnou evropskou agendu.⁵⁸

Na počátku 90. let stálo Švédsko spolu s ostatními severskými státy (Finsko a Norsko) na křižovatce evropské integrace. Buď se mohly vydat cestou, která vnímala postupné sjednocování Evropy jako perspektivu do budoucnosti, která ačkoli nevycházela z ryze severských politických, kulturních ani společenských kořenů, měla v sobě dostatek dominance na to, aby o ní daná země začala uvažovat. Druhá možnost byla vnímat probíhající integraci v Evropě jako ohrožení jejich politické a kulturní svébytnosti.⁵⁹

3.1. Referendum o vstupu do ES

3.1.1. Základní podnět

První vážnější koketování s myšlenkou vstupu do ES jsou spojena se sociálnědemokratickou vládou premiéra Ingvara Carlssona. Ta se ve Švédsku zformovala na počátku 90. let. V říjnu 1990 vláda oznámila své odhodlání podat žádost o vstup do ES. Oficiální přihláška byla podána 1. července 1991. Ačkoli sociálnědemokratická strana stála u zrodu konkrétní vize Švédska v ES, sama byla v této otázce vnitřně rozpolcená. Přestože většina poslanců vládní strany souhlasila se vstupem, existovalo zde mnoho členů, kteří postoj celé strany k této otázce problematizovali. Vzhledem k síle sociálnědemokratické voličské základny byla tato stranická rozeklanost pro výsledek referenda zásadní. Záměr vlády podpořily ještě další tři opoziční strany: konzervativní strana, liberální strana a Strana středu. Zelení a Levicová strana s ním nesouhlasily.⁶⁰

⁵⁷ Petersson, *The European Debate*, 7.

⁵⁸ Ringmar, „Re-Imagining“, 58-59.

⁵⁹ Ole Wæver, *Nordic Identity and Cooperation after the Cold War* (Kobehavn: Center for Freds- og Konfliktforskning, 1994), 4-5.

⁶⁰ Sychra, „Švédsko“, 101, 104.

Hlavním argumentem k přistoupení k tomuto kroku byl především tehdejší ekonomický stav země. Švédsko trápilo nezvykle vysoké procento nezaměstnaných a odliv kapitálu.⁶¹ Vstup do ES s vidinou ekonomického růstu, posílení zaměstnanosti a přesunem výroby zpět na švédské území se zdál být vhodným východiskem z této palčivé situace.⁶² Opozice požadovala uspořádání referenda, ve kterém by široká veřejnost vyjádřila svůj názor. Vláda tento návrh zpočátku odmítala, ale brzy nápad opozice přijala za svůj. Do března 1994 probíhalo rokování o pevném datu konání tohoto lidového hlasování. Většina politiků se shodla na termínu po podzimních parlamentních volbách, které se konaly 18. září. Konečným termínem byl 13. listopad 1994.⁶³

Z oblasti Skandinávie nebylo Švédsko jedinou zemí, která v té době podala přihlášku do ES. V souvislosti s touto skupinovou akcí můžeme vysledovat i společný postup v taktickém načasování konání referend v jednotlivých kandidátských zemích – Finsku, Švédsku, Norsku – snažící se spustit dominový efekt. Obecně platí, že společným rysem všech severovýchodních zemí je všeobecný skepticismus k integračním projektům. Přesto existují mezi jednotlivými zeměmi určité rozdíly. Nejoptimističtější se ve směru k ES stavělo Finsko, větší dávkou umírněnosti se vyznačovalo Dánsko a nejskeptičtější naladěn byl tandem Norsko, Švédsko.⁶⁴ Pomyslnou štafetu mělo odstartovat Finsko jako země s nejjasněji proevropsky smýšlející populací, která by měla vydat jasný signál oběma dosud více méně váhajícím státům.⁶⁵ V září 1994 se před referendem o vstupu Finska do ES konal v Norsku průzkum veřejného mínění. Necelá polovina respondentů (46 %) odpověděla, že v případě vstupu Švédska a Finska by hlasovala také pro, 41% by hlasovalo proti. V případě odmítnutí vstupu do ES švédskými i finskými občany by počet norských příznivců integrace klesl na 35%, proti by hlasovalo 45%, a 20% by se nemohlo rozhodnout, na kterou stranu se přiklonit.⁶⁶

⁶¹ Olesen, „Choosing of Refuting Europe?“ 161.

⁶² Sychra, „Švédsko,“ 101-102.

⁶³ Ibidem, 102-103.

⁶⁴ Mats Braun, „Reasons for a Withdrawal from the EU: EU-critical Parties in Denmark and Sweden,“ v: *Rozvoj společnosti v Evropské unii (příspěvky z konference konané ve dnech 21. – 23. 10. 2004)*, editorů Věry Kotábové, Ireny Prázové, Ondřeje Schneidera (Praha: Matfyzpress, 2004), 297-304.

⁶⁵ Referendum o vstupu do EU proběhlo nejprve ve Finsku v říjnu 1994. O měsíc později bylo následováno referendem ve Švédsku a Norsku.

⁶⁶ Sychra, „Švédsko,“ 101.

⁶⁶ Gstöhl, *Reluctant*, 204.

3.1.2. Informační kampaň

Předzvěstí blížícího se referenda se stala mohutná informační kampaň, v rámci které bylo oběma soupeřícím táborům přiděleno stejné množství prostředků ze státní kasy. Zvláštní díl financí byl vyhrazen také na nestranné informování o EU, v jehož rámci byly do domácností distribuovány informační brožury, dále byly zřizovány speciální telefonní linky a ve veřejných knihovnách byla za tímto účelem vyhrazena speciální informační místa.⁶⁷

Co se týče politických stran, řada z nich byla v otázce vstupu do EU vnitřně rozdělena. Problém „janusovské tváře“ vstupu Švédska do EU v rámci jedné politické strany trápil sociální i křesťanské demokraty a členy Strany středu. Některé strany sice oficiálně vydaly své prohlášení klonící se na tu či onu stranu, ale zároveň nechaly svým představitelům prostor pro jejich vlastní názory. Hlavním polem kampaně se staly televizní debaty. Naopak noviny se do ní výrazněji nezapojily. Velký důraz se kladl zejména na rozšíření základních informací o EU, jejím fungování a institucích švédské veřejnosti. Často se tak dělo v rámci různých seminářů. Zastánci i odpůrci členství přivítali ochotu známých osobností švédského života veřejně se angažovat v otázce vstupu do EU.⁶⁸

Prostor pro veřejné kampaně zastánců i odpůrců členství byl otevřený. V táboře odpůrců i zastánců členství působily různé organizace. Z proevropského tábora uvedme například „*Stiftelsen Ja till Europa*“, „*Socialdemokrater för Europa*“, „*Löntagare för Europa*“, „*Nätverk för Europa*“. Dvěma představiteli euroskeptických organizací byla hnutí „*Nej till EU*“ a „*Folkrörelsen mot EU*“. Mezi odpůrci nefungovala tak provázaná kooperace jako mezi jejich ideovými souputníky. Proevropsky naladěná uskupení svůj postoj zdůvodňovala především ekonomickými výhodami plynoucími z členství. Naproti tomu argumenty protistrany směřovaly k negativním změnám tradičních švédských hodnot. Rozdělení sympatií pro členství v EU můžeme vyzorovat jak regionálně, tak i sociálně. Pro vstup byli nakloněni obyvatelé tří největších švédských měst: Stockholmu, Göteborgu a Malmö; obecně řečeno více urbanizovaného a industrializovaného jihu země. V kontrastu s tím, pro setrvání mimo EU horoval méně osídlený střed a sever země. Muži a ekonomicky činní lidé byli spíše zastánci vstupu do EU než ženy a sociálně slabší obyvatelé Švédska.⁶⁹

⁶⁷ Sychra, „Švédsko“, 103.

⁶⁸ Ibidem, 104.

⁶⁹ Ibidem, 105-106.

3.1.3. Hlasování

Vývoj švédského veřejného mínění o vstupu země do EU se měnil v čase. Statistiky ukazují, že podzim roku 1994 byl od roku 1992 jediným obdobím, kdy počet příznivců členství v EU převýšil počet odpůrců. To z hlediska příznivců členství svědčí o výborném načasování. Podle průzkumu veřejného mínění konaného po parlamentních volbách ve Švédsku na podzim roku 1993 bylo 48 % respondentů proti vstupu do EU, pro bylo 30 %.⁷⁰

Za vysoké volební účasti skončilo referendum 13. listopadu 1994 překvapivě těsným výsledkem.⁷¹ Když vyloučíme 0,9 % prázdných hlasovacích lístků, 52,3 % voličů se vyjádřilo pro a 46,8 % proti vstupu Švédska do EU. Švédský parlament s ohledem na převahu zastánců členství země v EU, tak formálně její vstup odhlasoval 15. prosince 1994.⁷²

3.2. Referendum o vstupu do Hospodářské a měnové unie

Švédsko si oproti státům jako Velká Británie nebo Dánsko nevyjednalo s EU žádnou výjimku ohledně EMU. Po splnění všech podmínek tak mělo automaticky přijmout společnou evropskou měnu. Vzhledem k tomu, že vědomě zůstalo mimo směnné kurzy Evropského měnového systému, si tak prakticky samo znemožnilo splnit jedno z povinných kritérií pro vstup do eurozóny, které odpovídá minimálně dvouletému členství v tomto systému. Tento vynalézavý způsob setrvání mimo eurozónu nakonec posvětila i Evropská komise tím, když Švédsku nedoporučila účast v EMU.⁷³

3.2.1. Základní podnět

Během jednání v roce 1993 přenesla vláda na parlament povinnost projednat a oficiálně rozhodnout o vstupu země do EMU.⁷⁴ V polovině roku 1995 pak sama představila tzv. konvergenční program, který avizoval možnost splnit všechny

⁷⁰ Christine Ingebritsen, *The nordic states and european unity* (Ithaca: Cornell University Press, 1998), 179-180.

⁷¹ Volební účast dosáhla 83,3 %.

⁷² Sychra, „Švédsko,“ 106.

⁷³ Ibidem, 107.

⁷⁴ Petersson, *The European Debate*, 16.

podmínky pro vstup do EMU.⁷⁵ Přestože Švédsko splňovalo většinu kritérií, ponechalo si právo samo rozhodnout o tom, kdy nastane ten správný okamžik pro vstup do třetí fáze EMU. Opatření nutná pro zapojení Švédska do eurozóny se rozběhla, přestože švédský parlament na podzim roku 1997 rozhodl o tom, že země prozatím zůstane mimo EMU.⁷⁶

Tento vývoj nadšeně kvitovali zástupci švédského obchodu. U veřejnosti se toto rozhodnutí nedostalo výraznější ohlasu. V krátké době se kolem vstupu do EMU a výhod/nevýhod z něho plynoucích rozpoutala vnitrospolečenská diskuse. Ačkoli se EMU těšila přízni švédských obchodníků, ekonomové z ní byli méně nadšeni, neboť od ní očekávali nejistotu a snížení konkurenceschopnosti.⁷⁷

V parlamentu došlo oproti roku 1994 k malé změně v rozložení sil proevropských sil. V předvolební kampani před parlamentními volbami v roce 1998 téma členství v EU vůbec nefigurovalo. Vnitřní rozeklanost tří největších politických stran – sociální demokracie, křesťanské demokracie a Strany středu – je však nepřestala oslabovat. Strana středu se kvůli možné ztrátě švédského ekonomického vlivu rozhodla nepodpořit vstup země do eurozóny. Mezi křesťanskými demokraty způsobila otázka vstupu do EMU interní roztržku, na konci které strana zaujala oficiální stanovisko deklarující podporu pro vstup.⁷⁸ Stejně jako v roce 1994, nebyla ani nyní sociálnědemokratická strana jednotná ve svém postoji. Její vedení proto svolalo mimořádný stranický kongres, na kterém byla dojednána shoda na podpoře vstupu do EMU a na uspořádání referenda v této věci. Tak se skončilo přechodné období od roku 1997, v rámci kterého rozhodl parlament o dočasném setrvání Švédska mimo EMU. Konečná účast země v eurozóně závisela na názoru veřejnosti, která tak měla opět ve svých rukách rozhodnutí o dalším směřování Švédska.⁷⁹

3.2.2. Informační kampaň

Již od podzimu roku 1999 se rozběhla vládou financovaná kampaň s cílem poskytnout veřejnosti dostatek informací. Formou seminářů, debat a výstav se snažila povzbudit občany, aby si na problematiku EMU vytvořili vlastní názor. Tábor odmítající přijetí eura se zaměřil především na zdůrazňování negativních ekonomických

⁷⁵ Sychra, „Švédsko,“ 106.

⁷⁶ Petersson, *The European Debate*, 16.

⁷⁷ *Ibidem*, 17.

⁷⁸ *Ibidem*, 5.

⁷⁹ *Ibidem*, 11.

dopadů, jako vysoká nezaměstnanost, které by případný vstup do eurozóny vyvolal. Podle nich by tím Švédsko ztratilo velkou míru pravomocí nad rozhodováním o svém hospodářství. Zastánci EMU se obávali toho, že by odmítnutí vstupu do EMU mohlo způsobit izolaci země a omezení jejího vlivu v EU. Zdůrazňovali zjednodušení, která vstup do třetí fáze EMU přinese zejména pro import a export zboží, ve kterých je pozitivní efekt jednotné měny nejlépe viditelný.⁸⁰

Argumenty pro a proti vstupu do EMU se do velké míry shodovaly s kampaní z roku 1994. Můžeme tedy konstatovat, že EMU rozdělilo švédskou společnost obdobně jako vstup do EU.⁸¹ Někteří ministři se přihlásili k odpůrcům EMU a média toho chytře využila. Tehdejší sociálnědemokratický premiér Göran Persson, proto vyzval všechny státní úředníky ke zdrženlivosti při vyjadřování vlastních názorů. Byl si vědom stále panující vnitřní rozdělenosti své strany, která pravidelně vyplouvá na povrch vždy ve vztahu s EU. Paradoxně tím vyvolal příliv sympatií na stranu odpůrců eura. Stejný efekt měla premiérova zmínka o možnosti opakování referenda v případě vítězství odpůrců EMU, kterou lze chápat i jako svého druhu výhružku.⁸²

Veřejná debata o vstupu do EMU dala opět vzniknout organizacím, které se aktivně angažovaly v informování a přesvědčování veřejnosti.⁸³ Třetina společnosti na tuto problematiku zpočátku postrádala názor, zbytek byl víceméně rovnoměrně rozdělen mezi příznivce a odpůrce. V září 2000 mezitím našly ve Švédsku silnou odezvu výsledky dánského referenda o vstupu do třetí fáze EMU. Předpokládalo se, že by dánské „ne“ jen utvrdilo pozice švédských odpůrců EMU. Vítězství dánských příznivců eura by však ve Švédsku nárůst počtu zastánců vstupu nevyvolalo, neboť jeho další soused, Finsko, už v eurozóně dlouhou dobu úspěšně fungovalo.⁸⁴

Po dánském odmítnutí společné měny klesla podpora vstupu do eurozóny na samé dno, od kterého se však vzápětí preference opět odpíchly pozvolna vzhůru. Vývoj veřejného mínění do začátku roku 2002 svědčil o rýsující se početní převaze zastánců eura. Politici ale odsunuli rozhodnutí o datu konání referenda až na dobu po parlamentních volbách v září 2002. Termín konání referenda o EMU byl pak stanoven na 14. září 2003.⁸⁵

⁸⁰ Ibidem, 18

⁸¹ Ibidem, 19.

⁸² Sychra, „Švédsko,“ 109.

⁸³ Ibidem, 108.

⁸⁴ Petersson, *The European Debate*, 20.

⁸⁵ Sychra, „Švédsko,“ 108.

3.2.3. Hlasování

Konec předreferendální kampaně byl poznamenán tragickou událostí. Dva dny před konáním referenda zemřela na následky zranění po atentátu Anna Lindh, švédská ministryně zahraničí a jedna z čelních představitelk proevropské politiky. Politici se přesto shodli na uskutečnění referenda v řádném termínu. Veřejnost s napětím očekávala, zda se do jeho výsledků tato smutná událost nějakým způsobem promítne. Anna Lindh totiž patřila k aktivním zastáncům přijetí společné měny.⁸⁶

Výsledky referenda byly jasnější a jednoznačnější než v roce 1994. Za 82,6 % volební účasti hlasovalo pro přijetí eura 42 %, a proti 55,9 % voličů. K tomuto výsledku Švédsku na dálku pogratulovala zejména Velká Británie a Dánsko, další dvě členské země EU stojící mimo eurozónu.⁸⁷

3.3. Porovnání obou evropských referend

Názorové rozdělení ohledně EU se netýkalo jen politických stran, diskuse hluboce zasáhla i širokou veřejnost. Dělicí linie šly po osách město-venkov a sever-jih. V městských oblastech zejména na jihu země, kde převažují průmyslová odvětví, se většina obyvatel vyslovila ve prospěch EU. Naopak většina obyvatel venkovských regionů vyjádřila v obou evropských referendech své negativní stanovisko na evropskou integraci. Třetí dělení sledovalo tradiční osu pravice-levice, když většina voličů pravicových stran zastávala proevropský postoj. Rozdíly v mínění voličů lze vypořadovat na bázi jejich profesního zaměření, dosaženého vzdělání, zahraničních zkušeností, pohlaví a věku. Nedostatek informací, který se v některých případech i přes snahu vlády nepodařilo úplně eliminovat, a strach z neznámého mohly též ovlivnit názor nerozhodnuté části obyvatel na úkor proevropského tábora. Myšlení o evropské problematice koreluje i se vztahem centra a periferie v geografii země.⁸⁸

Referendem o vstupu do EU celospolečenská debata na téma Švédsko a EU neskončila. Výsledné členství s sebou přineslo nutnost zodpovědět a ujasnit si celou řadu pro Švédy důležitých otázek týkajících se neutrality, demokracie, politiky nezúčastněnosti, národního sebeurčení a prosperity. Švédové se museli rozhodnout,

⁸⁶ Ibidem, 110.

⁸⁷ Ibidem, 112.

⁸⁸ Petersson, *The European Debate*, 12-13.

které z těchto cílů lze v rámci EU uskutečnit, a které je třeba opustit.⁸⁹ Pochyby ohledně budoucnosti země v EU, které vyjádřila velká část obyvatel i během referenda, přetrvaly až do sklonku milénia.⁹⁰ Poměrně velké procento Švédů negativně hodnotí nejen členství své země v EU, ale i EU jako takovou. Navenek se tato tísnivá atmosféra otiskla do hodnocení ostatních členů Unie, kteří Švédům přisoudili nálepku váhavých Evropanů. S tímto označením se dá jen stěží polemizovat, když ze statistik jasně vyplývá, že švédská veřejnost vychází v porovnání s ostatními členskými zeměmi jako ta nejpesimističtější.⁹¹

Mezi oběma švédskými referendy o EU problematice existuje několik styčných bodů. Ačkoli směrem k evropské integraci vyslalo každé z nich rozdílný signál, nepřinesly jejich výsledky jasné vítězství toho či onoho názoru. Žádné z výše zmíněných evropských referend nebylo závazné. Většina politických představitelů byla nakloněna vstupu do eurozóny, přesto poslanci respektovali v obou případech vůli občanů.⁹²

Podle Rikarda Bengtssona byl rok 2001 v porovnání s lety 1994 a 2003, která oddělovala obě evropská referenda ve Švédsku, rokem zvratu ve vývoji názoru švédské veřejnosti na evropskou integraci. Základem pro jeho domněnku je změna celkového mezinárodního kontextu, který s sebou přinesl nové fenomény, na které musela švédská společnost určitým způsobem reagovat. Ať už to byly problémy vztahující se ke globalizaci či ke komplexní krizi, kterou si EU procházela, švédští občané svou důvěru vložili raději do svých domácích politických institucí spíše, než aby se svěřili do rukou EU.⁹³

3.4. Důsledky rozhodnutí aneb Švédsko v roli předsedy EU

V roce 2001 se stalo Švédsko poprvé ve své historii předsednickou zemí EU. Prioritou země na tomto novém postu na počátku 21. století se stalo rozšiřování EU.

⁸⁹ Sychra, „Švédsko,“ 111.

⁹⁰ Ibidem, 96.

⁹¹ Petersson, *The European Debate*, 10-14.

⁹² Sychra, „Švédsko,“ 101, 112.

⁹³ Rikard Bengtsson, „*Nordic countries and the EU: From hesitancy and opt-outs into influence and making a difference?*“ (diskusní příspěvek v rámci odborného semináře *Nordic countries and European integration: past, present and future*, konaného v CEVRO Institutu, Praha 1 dne 11. dubna 2012).

Jedním z vytyčených cílů země bylo pokročit v jednání s Tureckem.⁹⁴ Tento program se těšil z podpory i takových politických stran, které otevřeně nesouhlasily s účastí Švédska v EU. Z pohledu švédských obchodníků se k této strategii měl připojit i větší důraz na volný obchod, neboť právě oni EU vnímají a podporují hlavně v rámci jednotného, volného a otevřeného trhu. Dalšími dvěma důležitými oblastmi, na které se švédské předsednictví hodlalo zaměřit, byly zaměstnanost a životní prostředí.⁹⁵ Tato triáda priorit byla ještě rozšířena o snahu zlepšit vztahy mezi EU a Ruskem, klást důraz na větší transparentnost a prosadit genderovou rovnoprávnost.⁹⁶

Projednávání institucionální reformy Unie nechali Švédové raději stranou. Jedinou aktivitou v tomto směru byla snaha o zpřístupnění dokumentů týkajících se EU veřejnosti. Pasivní přístup předsednické země k této problematice mimo jiné vyplýval i z faktu, že Švédsko otevřeně odmítlo možnost, že by byl do evropských struktur zaveden federalistický model. Švédové spíše preferovali mezivládní způsobu fungování EU, posílení pravomocí Evropské rady na úkor Evropské komise, a tím přiblížení EU členským zemím. Termín mezivládní spolupráce možná vyvolává atmosféru jednání za zavřenými dveřmi, ale v praxi označuje snahu o zvýšení Švédska transparentnosti uvnitř fungování EU.⁹⁷

Předsednictví severských států se v minulosti vyznačovala prosazováním svých vlastních zájmů. Tradiční švédské priority byly v rámci druhého švédského předsednictví EU v roce 2009 ztělesněny v programu „Tří S“: udržitelnosti, bezpečnosti a solidarity.⁹⁸ Neznamenal to však rezignaci na priority prvního předsednictví. I ty měly své místo v aktualizované švédské agendě. Rozšířené spektrum zájmů, které si Švédsko vytklo za úkol v rámci svého dalšího předsednictví do maximální míry naplnit, obsahovalo otázky klimatu, životního prostředí a energetiky; dále pak zaměstnanosti, růstu a konkurenceschopnosti; bezpečnější a otevřenější Evropy; Baltského moře a vztahů k sousedním státům; a postavení EU jako globálního aktéra a pokračujícího rozšíření.⁹⁹

⁹⁴ Tibora Benetinová, „Severský model v EU: analýza priorit severských předsednictví Rady EU,“ *Politologický časopis* 3 (2009): 208.

⁹⁵ Tzv. program „Three Es: enlargement, employment, environment“, česky program tří E: rozšiřování, zaměstnanost, životní prostředí, v rámci kterých chtělo zviditelnit např. udržitelný rozvoj.

⁹⁶ Mats Braun, „Zesilovač, nebo tlumič? Švédsko ukázalo, že i během předsednictví v Evropské unii lze sledovat vlastní zájmy,“ *Mezinárodní politika* 1 (2009): 20.

⁹⁷ Petersson, *The European Debate*, 1-2.

⁹⁸ Anglicky program Three Ss: sustainability, security, solidarity.

⁹⁹ Braun, „Zesilovač, nebo tlumič?“ 21.

Premiér Reinfeldt deklaroval snahu změnit dosavadní přístup Švédska k EU ve jménu aktivního zájmu. Logo švédského předsednictví v roce 2009 mělo být symbolem otevřenosti a dialogu. Měl v něm být zastoupen i environmentální prvek vyobrazující polární zář. V praxi měl zpodobňovat též transparentnost, informovanost a komunikaci, kterou Švédsko ve vztahu k veřejnosti všech členských států neustále obhajuje. Obrovskou výzvou pro předsedající zemi byla možnost na globální úrovni pracovat na prosazení sady opatření proti změně klimatu. Příležitost tak učinit se švédskému předsednictví naskytla v podobě konference OSN o klimatu konané v prosinci 2009 v Kodani. V oblasti rozšiřování členských států EU se Švédsko tentokrát zaměřilo jmenovitě na Chorvatsko, Makedonii a Turecko.¹⁰⁰ V roli předsednické země se Švédskou důležitou měrou přičinilo na uzavření ratifikačního procesu Lisabonské smlouvy.¹⁰¹

¹⁰⁰ Miloš Brunclík, „Švédské předsednictví EU v roce 2009: výzvy, plány a očekávání,“ *Mezinárodní politika* 7 (2009): 30-32.

¹⁰¹ Miloš Brunclík, „Úspěch severské efektivity: švédské předsednictví v Evropské unii,“ *Mezinárodní politika* 2 (2010): 30.

Závěr

Ve své práci jsem se snažila nalézt odpověď na otázku, zda švédští političtí představitelé dokázali přesvědčit občany o tom, že je evropský integrační proces a zapojení země do jeho dalších fází v jejich zájmu do takové míry, aby se v rámci EU zbavili nálepky „váhavých Evropanů.“ Názor švédské veřejnosti na evropskou integraci se ukázal být v minulosti ovlivňován řadou různých faktorů. Mezi ně patří zejména aktuální stav hospodářství země a také postoj konkrétního člověka k tradičním hodnotám.

Ustanovení upravující konání referendum ve Švédsku zakotvené v ústavě zavazují politiky k tomu, aby se aktivně zapojovali do informační kampaně a snažili se přesvědčit veřejnost o správnosti svého postoje k dané problematice. Evropská referenda ukazují schopnost politiků přesvědčit veřejnost o tom, že kroky k další integraci země do EU, které politici podnikají, jsou činěny především v zájmu všech občanů. Prostřednictvím referendum, která se svým vymezením týkají otázek evropské integrace, mají občané členských států jedinou možnost, jak vyjádřit svůj názor takovým způsobem, aby je představitelé EU opravdu slyšeli.¹⁰²

Švédové jsou loajální k politickým stranám, které tradičně volí. K protestní volbě, kdy lidé hlasují pro alternativu, která je v rozporu se stanoviskem své politické strany, se uchylují pouze ve výjimečných případech. Nejsilnější politické strany, které spolu sdílely snahu o připojení Švédska do evropské integrační struktury, daly během předreferendální informační kampaně přednost konstruktivní spolupráci, i když se každá z nich v tu chvíli nacházela v jiném mocenském táboře. Bojovnost je sice neodmyslitelnou součástí většiny politických kampaní. Ve Švédsku je však tento rys politického soutěžení potlačen ve prospěch kooperace politických stran napříč tábory koalice a opozice. Není tak žádným překvapením, že po evropských referendech nedošlo v zemi prakticky k žádným velkým změnám na politické scéně. Do výsledků parlamentních voleb, které předcházely referendům, se průběh předreferendální vnitrosociální diskuse žádným způsobem neprojevil. Švédští voliči se během obou zde popsaných evropských referendum vyslovovali pouze a především k předložené otázce. Skutečný předmět hlasování nebyl zaměněn za souhlas s politikou vlády.

¹⁰² Christopher Anderson, „Economic Uncertainty and European Solidarity Revisited,“ v: *The State of the European Union: Building a European Polity?* editorek Carolyn Rhodes, Sonia Mazey (Boulder: Lynne Rienner, 1995), 128, 131.

Vztah švédské společnosti k evropské integraci je do značné míry závislý na ekonomických aspektech. Ve výsledcích obou evropských referend svou úlohu sehrálo jejich načasování. Na podzim roku 1994 zastihlo referendum o vstupu do ES zemi v ekonomické krizi. Lidí bez práce přibývalo a ze Švédska se pomalu vytrácely investiční prostředky. O 9 let později probíhalo referendum o vstupu do EMU v prostředí hospodářské prosperity, což ovlivnilo atmosféru rozhodování každého jednotlivce. Nejvýznamnějšími faktory při rozhodování o vstupu země do ES byly představa ekonomického růstu, obrácení nepříznivého kurzu nezaměstnanosti či příliv kapitálu do země, které ve své kampani slibovali zastánci EU. Při hlasování o vstupu do EMU převážily obavy z možného zhoršení tehdejšího příznivého stavu, který panoval ve švédském hospodářství, nad potenciální izolací země plynoucí z odmítnutí této možnosti.

Dalším faktorem je stratifikace společnosti, která se odrazila v odlišných názorech na evropskou integraci. Musíme ovšem vzít v úvahu, že tento je ukazatel velmi subjektivní, neboť příslušnost člověka k určité sociálně skupině striktně nepředurčuje jeho názory. V souvislosti s koncem Studené války probíhala ve Švédsku od začátku 90. let celospolečenská debata o dalším směřování země. Shodně s konáním referenda o vstupu země do EU došlo k prvnímu patrnému názorovému rozdělení společnosti. Zastánci členství v EU zdůrazňovali jeho skutečné ekonomické výhody. Naopak odpůrci viděli v takovém jednání jasné porušení tradičních švédských hodnot.

Celospolečenská diskuse na téma členství Švédska v EU je stále aktuální. Nyní je nutné ji obohatit o novou energii, například ve formě konkrétních návrhů reformy EU, které by zjednodušily její složitou strukturu, zavedly do jejího systému prvky odpovědnosti, zkrátily vzdálenost mezi ní a členskými státy a otevřely jejího nitro veřejnosti. Náзор švédského voliče se vyznačuje stálostí a sklonem k nepodléhání chvilkovým výkyvům. Můžeme říci, že švédská veřejnost zůstává k evropské problematice chladnější než představitelé švédské politiky a obchodu. To potvrzuje i nepoměr mezi nízkým počtem euroskeptických politických stran zastoupených v parlamentu a těsnými výsledky referend, ve kterých získali odpůrci EU při vysoké volební účasti vždy až téměř polovinu hlasů. Švédští političtí představitelé se v rámci EU snaží prosadit otázky klimatu, životního prostředí, energetiky, konkurenceschopnosti, bezpečnější a otevřenější Evropy, spolupráce se sousedními

státy, pokračujícího rozšíření EU, otevřenosti a dialogu, transparentnosti, informovanosti a komunikaci. Nicméně tím nejdůležitějším cílem zůstává změna dosavadního zdráhavého přístupu švédské veřejnosti k EU ve jménu aktivního zájmu.

Summary

In my bachelor thesis I tried to answer the question whether Swedish political leaders managed to convince citizens that the European integration process and the participation of their country in its next phase are in their interests to such an extent as to get rid of the label „reluctant Europeans“ in the EU.

Relationship of Swedish society towards European integration largely depends on economic aspects. In the results of both European referendums their timing was very important. In the autumn of 1994 the referendum on joining the European Communities caught Sweden in economic crisis. Nine years later, the referendum on joining the European Monetary Union was carried out during the period of economic prosperity, which affected the atmosphere of decision of each individual.

The most important factors when deciding whether the country should access to the EC were the concept of economic growth, reversal of the unfavorable rate of unemployment and the influx of capital into the country that the supporters of the EU promised in their campaign. In voting on joining the EMU concerns about the possible deterioration of the then favorable conditions of the Swedish economy outweighed the country's possible isolation resulting from the rejection of the EMU. Another factor is stratification of society that reflects different views on the European integration. However, we must take into account that this indicator is very subjective. Proponents of the membership in the EU emphasized the real economic benefits. On the contrary, opponents saw in this act a clear violation of traditional Swedish values.

Nationwide debate on Swedish membership in the EU is still current. We can say that the Swedish public remains more unwilling towards European issues than the representatives of Swedish politics or business. This is confirmed by the disparity between the low numbers of Eurosceptic political parties represented in parliament and tight referendum results, in which opponents of the EU got almost half of the votes. Swedish political leaders within the EU try to push national priorities. However, the

most important objective for them to attain remains to change the current reluctant Swedish public view of the EU in the name of active interest.

Použitá literatura

Prameny:

„Ústava Království Švédska (stav k 1. 2. 2003).“ V: *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Řecko, Španělska, Švédska a Velké Británie*, překl. Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová. Praha: Linde, 2. vydání, 2004, 795.

ISBN 80-7201-466-8

Knihy:

Anderson, Christopher. „Economic Uncertainty and European Solidarity Revisited.“ V: *The State of the European Union: Building a European Polity?* editorek Carolyn Rhodes, Sonia Mazey. Boulder: Lynne Rienner, 1995, 519.

ISBN 1-55587-605-6.

Anderson, Karen. „Sweden: Retreat from Exceptionalism.“ V: *The European Union and the member states: cooperation, coordination, and compromise*, editorek Eleanor Zeff, Ellen Pirro. Boulder: Lynne Rienner, 2001, 355.

ISBN 1-55587-918-7

Archer, Clive, Ingrid Sogner. *Norway, European Integration and Atlantic Security*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1998, 191.

ISBN 0-7619-5967-X

Braun, Mats. „Reasons for a Withdrawal from the EU: EU-critical Parties in Denmark and Sweden.“ V: *Rozvoj společnosti v Evropské unii (příspěvky z konference konané ve dnech 21. – 23. 10. 2004)*, editorů Věry Kotábové, Ireny Prázové, Ondřeje Schneidera. Praha: Matfyzpress, 2004, 297-304.

ISBN 80-86732-35-5

Butler, David, Austin Ranney, eds. *Referendums around the world: the growing use of direct democracy*. Washington: AEI Press, 1994, 304.

ISBN 0-8447-3852-2

Fiala, Petr, Markéta Pitrová. Úvod ke knize *Evropská referenda*, editorů Petra Fialy, Markéty Pitrové, 5-16. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 1. vydání.

ISBN 1-55587-918-7

Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002, 269.

ISBN 1-58826-036-4

Ingebritsen, Christine. *The nordic states and european unity*. Ithaca: Cornell University Press, 1998, 219.

ISBN 0-8014-8659-9

Kan, Aleksandr Sergejevič. *Dějiny skandinávských zemí*. Praha: Svoboda, 1983, 450.

Lagerberg, Rikard, Emma Randecker. *Sweden – Up North, Down to Earth*. Stockholm: Swedish Institute, 2010, 72.

ISBN 978-91-520-0991-8

Marek, Dan. *Předstupní očekávání a realita plného členství: zkušenosti členských zemí EU a jejich relevance pro ČR.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 124.

ISBN 80-244-05685-2

Scott, Franklin Daniel. *Sweden, the nation's history*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988, 686.

ISBN 0-8093-1489-4

Sychra, Zdeněk. „Švédsko.“ V: *Evropská referenda*, editorů Petra Fialy, Markéty Pitrové, 96-115. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 1. vydání.

ISBN 80-7325-051-9

Widfeldt, Anders. „Sweden and the European Union: implications for the Swedish party system.“ V: *The European Union and the Nordic Countries*, editorka Lee Miles, 101-116. London: Routledge, 1996.
ISBN 0-415-12423-9

Články:

Bartáková, Petra. *Referenda ve vybraných zemích. Srovnávací studie č. 1.178*.
Parlamentní institut, Kancelář Poslanecké sněmovny, Parlament České republiky, říjen 2006, 28.

<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20542> - staženo 3. 3. 2011

Benetinová, Tibora. „Severský model v EU: analýza priorit severských předsednictví Rady EU.“ *Politologický časopis* 3 (2009): 200-226.
ISSN 1211-3247

Braun, Mats. „Zesilovač, nebo tlumič? Švédsko ukázalo, že i během předsednictví v Evropské unii lze sledovat vlastní zájmy.“ *Mezinárodní politika* 1 (2009): 20-21.
ISSN 0543-7962

Brunclík, Miloš. „Švédské předsednictví EU v roce 2009: výzvy, plány a očekávání.“ *Mezinárodní politika* 7 (2009): 29-32.
ISSN 0543-7962

Brunclík, Miloš. „Úspěch severské efektivity: švédské předsednictví v Evropské unii.“ *Mezinárodní politika* 2 (2010): 30-32.
ISSN 0543-7962

Olesen, Thorsten B. „Choosing of Refuting Europe? The Nordic Countries and European Integration, 1945-2000.“ *Scandinavian Journal of History* 1/2 (2000): 147-168.
ISSN 0346-8755

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=119&sid=961b4a84-4025-454f-b1bb-f4f6f5f384d6%40sessionmgr110> - staženo 7. 10. 2010

Petersson, Olof. *The European Debate in Sweden*. Paris: Notre Europe, Research and Policy Paper, 12 (2000), 33.

http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/Etud12-en_02.pdf - staženo 21. 11. 2010

Ringmar, Erik. „Re-Imagining Sweden: The Rhetorical Battle Over EU Membership.“ *Scandinavian Journal of History* ½ (1998), 45-63.

ISSN 0346-8755

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=119&sid=961b4a84-4025-454f-b1bb-f4f6f5f384d6%40sessionmgr110> - staženo 6. 10. 2010

Konference a přednášky:

Bengtsson, Rikard. „Nordic countries and the EU: From hesitancy and opt-outs into influence and making a difference?“ Diskusní příspěvek v rámci odborného semináře Nordic countries and European integration: past, present and future, konaného v CEVRO Institutu, Praha 1, dne 11. dubna 2012.